

Wydobycie węgla i związany z nim przemysł ciężki wywarły głęboki wpływ na życie gospodarcze i społeczne w kilku regionach Europy Środkowej. Proces odchodzenia od węgla, jakiego obecnie doświadczamy, niewątpliwie wymaga fundamentalnych zmian gospodarczych, ale niesie ze sobą także wiele wyzwań kulturowych. Wydaje się, że gęsta i silna sieć pomiędzy kulturą, środowiskiem i przemysłem pozwala humanistyce stać się ważnym czynnikiem w trwającej transformacji regionów przemysłowych.

Proponowany projekt zakłada wyraźnie interdyscyplinarne podejście do badań humanistycznych. Za ważne źródła zrozumienia pamięci środowiskowej Europy Środkowo-Wschodniej uznaje między innymi literaturę, sztuki wizualne i folklor. Nie oznacza to jednak, że literatura i kultura w naszym ujęciu tracą swą artystyczną istotę. Wręcz przeciwnie, podkreślamy, że wyobraźnia artystyczna i niepowtarzalne narracje mogą pogłębić wrażliwość na kwestie środowiskowe oraz w unikalny sposób wyrazić doświadczenia, traumy i codzienne sytuacje regionów przemysłowych, prowokując tym samym do głębszej refleksji nad palącymi kwestiami bezpośrednio wpływającymi na naszą teraźniejszość. Opieramy się zatem na najnowszych pracach w tym obszarze, np. na badaniach Karen Pinkus, która poprzez koncepcję „Myślenia o dekarbonizacji literaturą” pokazuje, że medium kultury, a zwłaszcza literatury, może być skuteczne zarówno w proces podnoszenia świadomości na temat tego, czym jest kryzys klimatyczny, dlaczego w ogóle istnieje i co do niego doprowadziło. Zamierzamy skupić się na literaturze przemysłowej i kulturze Górnośląskiego Zagłębia Węglowego (Górnośląskie Zagłębie Węglowe / Hornoslezská uhelná pánev). Jego historia sięga XVIII wieku i początków przemysłu węglowego na świecie. To historia wielkiej modernizacji niewielkiej części Europy, ściśle związanej z rewolucją przemysłową na świecie. Górnośląskie Zagłębie Węglowe rozwinęło się później niż zagłębia Niemiec i Wielkiej Brytanii, jest znacznie słabsze i mniejsze, ale do dziś nazywane jest czarnym sercem Europy.

Z kilkudziesięciu dużych zagłębi węglowych w Europie eksploatację prowadzi jedynie Górnośląskie Zagłębie Węglowe. Jest to region gęsto zaludniony o bardzo dużej powierzchni (7250 km²), położony w granicach dwóch krajów (Czech i Polski), zróżnicowany historycznie i kulturowo. Obie części tego obszaru, tj. obszar miejski ostrawsko-karwiński po części czeskiej i obszar miejski katowicki po części polskiej, również mają wiele wspólnych elementów, ze względu na skomplikowany rozwój historyczny. Należały do różnych podmiotów państwowych (Austro-Węgry, Prusy, Czechosłowacja, Wielkoniemiecka Rzesza, Czechy, Polska itp.), miały i w pewnym stopniu nadal mają zróżnicowane struktury narodowo-etniczne (Polacy, Czesi, Niemcy, Żydzi, ewentualnie Ślązacy), jednocześnie kształtowane przez fale migracji. Obydwa regiony były silnie ukształtowane nie tylko przez przemysł wydobywczy, ale także przez hutnictwo żelaza i stali, intensywny rozwój transportu i energetyki. W wyniku industrializacji wykształciły się w nich podobne struktury społeczne, analogiczne wzorce mieszkaniowe, a także działalność kulturalna. W okresie transformacji po 1989 roku oba regiony stanęły przed podobnymi problemami gospodarczymi, środowiskowymi i społecznymi. Dziś są to przede wszystkim znaczące lokalizacje poprzemysłowe, czyli strefy z wieloma opuszczonymi obiektami przemysłowymi i innymi śladami działalności przemysłowej, a jednocześnie tereny z wieloma zabytkami techniki i muzeami. Tradycje przemysłowe i postindustrialne wpisują się bardzo mocno w tożsamość kulturową zarówno czeskiej, jak i polskiej części Górnośląskiego Zagłębia Węglowego.

W działaniu będą brały udział dwa zespoły: z Ostrawy i Katowic (w sumie czternaście osób). Dominują w nich historycy literatury przemysłowej, tłumacze, ale także etnografowie, historycy i artyści-badacze. Obydwa zespoły już ze sobą współpracują, tworząc wspólny międzynarodowy humanistyczny zespół badawczy.